

Om utrivningar av dammar

Region Värmland

2024-12-13

Innehåll

1. Bakgrund – vad är en dammutrivning?
2. Äldre rätt – fortsatt aktuell
3. Kort om vattenförvaltning och MKN
4. Dagens regler
5. Går utrivningarna att påverka?
6. Betydelse för regionen och dess kommuner?

1. Bakgrund – vad är en dammutrivning?

Dammar är en särskild form av vattenverksamhet.

Dammen som sådan som är vattenverksamhet i och med dess förmåga att ändra och reglera vattnets naturliga förlopp.

Liknar inte många andra verksamheter i MB, en i teorin evig verksamhet pågår vid en damm.

Bakgrund (fortsättning)

Enda sättet att avsluta den vattenverksamhet som pågår vid dammen – utrivning.

En utrivning omfattar såväl en teknisk aspekt, att faktiskt riva ut anläggningen, som en juridisk aspekt som består i avslutandet av vattenverksamheten.

För utrivning krävs tillstånd som meddelas enligt miljöbalkens regler av mark- och miljödomstolen.

Det är teoretiskt möjligt att riva ut en damm utan att söka tillstånd men den som låter göra detta tar en mycket stor legal och ekonomisk risk.

2. Äldre rätt – fortsatt aktuell

Regler om det som idag kallas för vattenverksamhet har funnits i Sverige sedan medeltiden.

Dock gällde länge en form av frihet under ansvar på så sätt att så länge inte allmänna eller enskilda intressen påverkades negativt var allt tillåtet.

Domstolsprövningar förekommer men då endast fokus på att minska negativ påverkan.

Teoretiskt möjligt att påfordra utrivning men det gjordes i praktiken sällan.

Äldre vattenlagen – den moderna svenska vattenrättens födelse

Den 1 januari 1919 infördes det som idag kallas för äldre vattenlagen.

Den nya lagen innehåller krav på tillståndsprövning innan åtgärd utförs – en stor nyhet jämfört med tidigare regler.

En av de regler som anger vad som kräver tillstånd – 2 kap. 34 §.

Denna regel anger att det krävs tillstånd för att få riva en vattenanläggning såsom en damm.

Regeln anger dock att domstolen SKA ge tillstånd för utrivning och enda sättet som det är möjligt för domstolen att komma fram till annat slut är om någon annan vill ta över dammen.

Varför denna ordning?

Skälet till aktuell lösning beror på att man historiskt alltid haft fokus på anpassning och förändring av dammar istället för utrivning.

Något skäl att riva dammar fanns inte utan alla dammar sågs som positiva och värda att användas.

Regeln utgår därför från att någon kommer vilja ta över dammen snarare än att den ska rivas ut och att utrivningen därför är en form av sista möjliga åtgärd.

Så kom också att ske, praktiskt exempel är flottningens avlysning.

Ersättning vid utrivning?

Med bakgrund i vad som angetts om hur man tänkte kring regeln om utrivning är det också logiskt att man i ÄVL ansåg att någon större rätt till ersättning för den som påverkas av utrivning inte skulle finnas.

Medvetet görs därför skrivningar i lag som kraftigt inskränker möjligheterna att driva process mot den som vill riva ut.

Reglerna i dessa delar knyter också an till att söka hitta förutsättningar där den som anser sig negativt påverkad snarare ska ta över dammen än begära ersättning.

Efterföljande lagstiftning

1984 kom nya vattenlagen (NVL) som gjorde om reglerna för vattenverksamheter till viss del.

Men lagen byggde på samma tankegångar som ÄVL och därför kom reglerna om utrivning att se mer eller mindre lika ut.

När sedan miljöbalken infördes så kopierades reglerna om utrivning rakt av, det är endast redaktionella ändringar mellan MB och NVL.

Det går därför att dra ett rakt streck mellan dagens regler om utrivning och de tankebanor som ÄVL baseras på. De sistnämnda är i praktiken ca 120 år gamla då ÄVL föregicks av utredningar som startade i slutet av 1800-talet.

3. Kort om vattenförvaltningen och MKN

Ramvattendirektivet infördes genom Vattenförvaltningsförordningen år 2004.

En mycket komplicerad förordning som är svår att överhuvudtaget begripa.

Medför rent praktiskt inrättandet av Vattenmyndigheterna som, via Vattendelegationerna, fattar beslut om normer för alla svenska vattendrag.

Kort om vattenförvaltningen och MKN forts.

Klassningen innebär att alla landets vattendrag bedöms utifrån ekologisk och kemisk status.

Målsättningen (normen) är allt som oftast god ekologisk och kemisk status vid en viss tidpunkt, vanligen år 2027.

När det gäller ekologisk status och möjligheten att uppnå denna så görs detta utifrån faktorer. Hydrologisk regim och morfologiskt tillstånd är två sådana faktorer och dessa bedöms i princip alltid påverkade negativt av en damm.

Kontentan – en damm är enligt nu gällande premisser för klassning alltid ett hinder för uppnående av god ekologisk status. För att GES ska kunna nås måste åtgärd vidtas.

Kort om omprövningarna för moderna miljövillkor

Från och med 1 januari 2019 gäller för anläggningar knutna till vattenkraften krav på moderna miljövillkor.

För producerande anläggningar kan man vänta med att erhålla moderna miljövillkor i enlighet med den nationella planen.

När datum infallit måste VU inkomma med ansökan om moderna miljövillkor.

För anläggningar utanför NAP finns idag inte ett direkt krav på moderna miljövillkor men det förekommer ändå krav på prövning.

Konsekvenser av MKN och omprövningarna

I och med klassningen av de svenska vattendragen och de regeländringar som gjordes år 2019 finns idag en form av press på att beslut ska tas kring varje anläggning.

Kombinationen av de två företeelserna är en form av utlösande faktor som leder till att beslut måste tas. I en hel del fall kommer det medföra beslut om att söka utrivning.

Detta leder i sin tur till att många ägare av dammar ser över sitt hus i förtid vilket kan skapa ytterligare utrivningsärenden.

4. Dagens regler

Dagens regler om utrivning finns i 11 kap 19-20 §§ MB.

19 § - anger att domstolen SKA meddela tillstånd då sådan talan förs.

Tillåtlighetsfrågan således avgjord, domstolen ska enbart inrikta sig på att meddela villkor. Se 2 kap. 34 § ÄVL.

20 § - enda sättet att motverka talan om utrivning, någon tar över dammen och fortsätter verksamheten.

Dagens regler forts.

Reglerna har aldrig anpassats vid införandet av miljöbalken, vid införandet av MKN år 2004 eller reglerna om omprövning för moderna miljövillkor från år 2019.

Ger att reglerna om utrivning relaterar till förutsättningar som inte längre råder.

De är även så pass "trubbiga" att de inte kan tolkas eller nyttjas utifrån moderna förutsättningar. Ger en uppenbar skevhet i hela systemet.

Lösningen med övertagande istället för utrivning illa anpassat för dagens läge. Påverkar även rimligheten av begräsningen av rätten till ersättning.

5. Går utrivningarna att påverka?

Det enkla svaret är nej, en ansökan om utrivning ska såsom dagens regler ser ut normalt bifallas av domstolen.

Domstolen ska koncentrera sin prövning på villkoren för utrivning. Små möjligheter till ersättning för de som påverkas av utrivningen.

Vad gäller normsättningen – går att yttra sig vid sättandet av normerna men i praktiken svårt att påverka.

Om inget ändras i lag och förordning så kommer utrivningarna att fortsätta och snarare öka i omfattning.

6. Betydelse för regionen och dess kommuner

På grund av historiska orsaker finns i Värmland många dammar, ca 600 st.

Dessa reglerar merparten av alla länets sjöar och vattendrag. I praktiken svårt att finna sjöar som är oreglerade.

Många av länets största städer ligger vid vattendrag som är oerhört påverkade av regleringar och det finns i vissa fall dammar i städerna.

Betydelse för regionen och dess kommuner

Om dammar rivs ut i den takt och omfattning som allt tyder på så kommer det medföra påverkan på länets kommuner.

Kommunerna kommer att sakna makt att verka för att utrivning inte ska ske.

Enda sättet att motverka en utrivning är övertagande.

Görs inte detta kommer utrivning ske vilket leder till att vattenverksamheten avslutas och med det försvinner också en ansvarig part.

Eventuella översvämningar eller andra problem kommer det i ett längre perspektiv inte finnas någon som ansvarar för.

Om regeringens PM

Regeringen kom under slutet av sommaren med förslag till ändringar av reglerna kopplade till omprövningarna för moderna miljövillkor.

Presenteras i PM:et "Bättre förutsättningar för vattenkraftens omprövning" (KN2024/01642).

Remisstid gick ut den 22 november, ett stort antal yttranden har inkommit.

Många av yttrandena är negativa till förslagen, dock med olika anledningar.

Om regeringens PM forts.

Länsstyrelsen Värmland en av de som yttrat sig. Noterbart är skrivning som finns på sid. 12:

”I förslaget saknas förslag på hur denna försämring av möjligheten att nå miljömålen ska motverkas. Länsstyrelsens bedömer att försämringen behöver vägas upp av ökade resurser till restaureringsarbetet i övrigt exempelvis vid anläggningar som inte kopplar till vattenkraften samt med resurser till utökad tillsyn och omprövningar av anläggningar som inte omfattas av den nationella planen. Åtgärder vid dessa så kallade mellanliggande anläggningar är av stor betydelse för att maximera nytta av de miljöåtgärder som vidtas till följd av prövningarna enligt den nationella planen. Länsstyrelsen anser vidare att regeringen bör utreda möjligheterna att, med stöd av 11 kap. 9 c § miljöbalken, ta fram generella föreskrifter som exempelvis reglerar att det för övriga dammanläggningar ska finnas passagemöjligheter för fisk, såvida det inte har varit ett naturligt hinder för fisk”.